

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

פוסט ת"ש 1079 סנה ה' תשס"א

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: ליל הסדר – לילה המסוגל לגאולה

שהוא שייך להגדה שצריכה להיאמר בשעה הכשרה לאכילת מצה.

ובספרי הקבלה מובא טעם החילוק בין קודם חצות לאחר חצות, כיון שחצי לילה הראשון שייך לגאולת מצרים ואילו החצי לילה השני שייך לגאולה העתידה שבו נזכה להיגאל במהרה בימינו.

וכך מובא במדרש (שמ"ר יח, יב): מה ראה לומר ליל שמורים? שבו עשה גדולה לצדיקים, כשם שעשה לישראל במצרים ובו הציל לחזקיהו ובו הציל לחנניה וחביריו, ובו הציל לדניאל מגוב אריות, ובו משיח ואלהו מתגדלן וכו'. ע"כ.

מבואר שליל הסדר הוא לילה המסוגל לביאת המשיח.

הגאון רבי חיים אבולעפיה זצוק"ל ממקימי הישוב היהודי בטבריה חיבר ספר שנקרא "מקראי קודש" ובתוכו יש קונטרס הנקרא "זבח פסח" ובו מסביר ונותן שבעה אופנים להסביר את שאלתו של החכם ומה משיבים לו, ומאה חמישים ושלוש אופנים להסביר את שאלת הרשע ומאה חמישים ושלוש הסברים מה משיבים לרשע. ושבעים ואחד אופנים לבאר את שאלת הבן התם: "מה זאת", ושבעים ואחד אופנים מה משיבים לו "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים".

באחד מן האופנים ובהם הוא מסביר את שאלת התם "מה זאת", ששאלתו היא בענין החרוסת הנאכלת בליל הסדר, שכן מערבים בחרוסת כל מיני פירות שנמשלו בהם עם ישראל בשיר השירים: תפוח, רימון אגוז, ועוד ובין היתר גם שקדים.

ועל זה שואל התם איך אתה מערב שקדים בחרוסת, הרי מצינו שאין מברכים ברכת האילנות על עץ השקדיה, ועל פי הפשט הטעם כמו שכתב הגאון רבי יעקב חגיז בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן קכ"ח), כיון שהיא ממהרת לפרוח ולהוציא פירות עוד לפני חודש ניסן. אולם יש טעם נוסף על פי הקבלה, כיון שהשקד רומז על נבואתו הרעה של ירמיה "מקל שקד אני רואה", ולכן לא ראוי לברך עליהם ברכת האילנות. ואם כן מדוע בחרוסת של ליל הסדר מערבים בה שקדים?

ועל כך עונים לבן התם: "כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", שעל אף שהשקד מסמל על חורבן, אולם בעת הגאולה השקד רומז שהקב"ה שוקד על גאולת ישראל. ולכן בליל הסדר מכניסים שקדים בחרוסת.

זמן אכילת הפסח קובע גם את זמן אכילת מצה ומרור, מפני שאת המצה והמרור היו אוכלים עם הפסח, שנאמר (במדבר ט', י"א) "על מצות ומרורים יאכלהו", וממילא זמן אכילת המצה כזמן אכילת הפסח. ואף את ה'אפיקומן' שהוא זכר לקרבן הפסח צריך לאכול בזמן הכשר לאכילת הפסח. ונחלקו התנאים בפסחים (ק.כ): שלדעת רבי אלעזר בן עזריה, זמן אכילת הפסח הוא עד חצות הלילה בלבד, שאז הוכו מצרים בבכוריהם והחלו להיחפז לשלוח את ישראל ממצרים. ולדעת רבי עקיבא, זמן אכילת הפסח כל הלילה עד עמוד השחר, שאז נחפזו ישראל לצאת ממצרים.

ונחלקו גדולי הראשונים כמי ההלכה. לדעת הרמב"ם ובעל העיטור, הלכה כרבי עקיבא, שכך הוא הכלל, שהלכה כרבי עקיבא כאשר הוא חולק על אחד מחבריו. ממילא זמן אכילת הפסח כל הלילה, ואם כן אפשר לאכול את המצות והמרור וה'אפיקומן' כל הלילה. מנגד, לדעת רבנו חננאל והרא"ש, הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, מפני שבכמה משניות נאמר שזמן אכילת הפסח הוא עד חצות. וכיוון שלא נזכרה באותן המשניות דעה חולקת, אפשר ללמוד שבסוגיה זו הכריע רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה, שהלכה כרבי אלעזר בן עזריה, שזמן אכילת הפסח, המצות והמרור הוא עד חצות.

כיוון שהדבר שנוי במחלוקת, צריך לאכול את הכזית מצה לפני חצות, מפני שלסוברים שזמן אכילת הפסח עד חצות, האוכל את המצה לאחר חצות הפסח את מצוות התורה לאכול מצה. וכן את המרור צריך לאכול לפני חצות, ואף שמצוות אכילתו לאחר החורבן מדברי חכמים בלבד, ולכאורה היה אפשר לנהוג כדעה המקילה, מכל מקום כיוון שמברכים עליו "על אכילת מרור", צריך לאכול בזמן הכשר לכל השיטות. ומי שהיה אנוס ולא הספיק לאכול את המצה והמרור עד חצות, יאכל אותם אחר חצות, כדי שלפחות יקיים את המצווה לפי הסוברים כרבי עקיבא. אבל לא יברך עליהם, "על אכילת מצה" ו"על אכילת מרור", כדי שלא יכנס לספק של ברכה לבטלה, מפני שלדעת הסוברים כרבי אלעזר בן עזריה, כבר הפסיד את המצווה, וממילא אסור לו לברך (משנה ברורה סימן תע"ז סק"ו; כה"ח סק"ו).

וכן לגבי ה'אפיקומן' שאוכלים בסוף הסעודה, לכתחילה צריך להיזהר לאוכלו קודם חצות, כדי לקיים את המצווה לפי כל הפוסקים (שו"ע סימן תע"ז, סעיף א'). ומוסיף הרמ"א שגם לגבי ההלל, לכתחילה צריך לסיימו קודם חצות, מפני

ונראה לתת טעם אחר מדוע מערבים שקדים בחרוסת, וזאת על פי מה שכתב הרמ"ע מפאנו (מאמר שבתות ה' חלק ו'): ובמדור אמרו, כי השקדים של מטה אהרן היו מימינו מתוקים, משמאלו מרים, ובזמן שישראל עושים רצונו של מקום הימניים לחים והנך כמושים, וההפך בהפך. ואין ספק שלעתיד לבא יהיו כלם מתוקים דשנים ורעננים. וכשיבוא המשיח, יוציאו את מקל שקד של אהרן הכהן, ולאחר סעודת שור הבר יביאו לקינוח את מקל השקד של אהרן, וכולם יאכלו את השקדים המתוקים שעליו, ובאותה שעה יתבטל יצר הרע וימות. עכ"ל.

לפי זה כיון שליל הסדר מסוגל לביאת המשיח, זכר לדבר אוכלים שקדים בלילה על שם העתיד בביאת הגואל שנאכל שקדים ממקלו של אהרן.

בספר שפתי חכמים על הש"ס מביא טעם מעניין לנוהגים ללבוש קיטל בליל הסדר, בעיקר מנהג זה נמצא אצל האשכנזים, אולם הגאון רבי חיים פלאג'י, חי באיזמיר שבטורקיה, וחיבר שבעים ושנים ספרים - ששים ושמונה מהם כנגד הגימטריה של שמו "חיים" ועוד ארבעה כנגד מנין אותיות שמו. בליל "א באב ארע לו אסון, אש פרצה בבית וכלתה את כל הספרים... אחד מתלמידיו, אשר ידע עד כמה יקרים הספרים ללבו, נכנס לתוך הלהבות, והצליח להציל משם ארז אחד, ובו ארבעה עשר חבורים. החיבור הראשון מתוכם שבחר רבי חיים פלאג'י להוציא לאור היה באור על הגדה של פסח. הוא העניק לו את השם "חיים לראש" ובהקדמתו כתב את מעשה האש שכלתה את ספריו, ובאר כי בחר לפתוח דוקא בו, משום שבליל הסדר מזכיר כל יהודי את הנס הגדול של יציאת מצרים, ואף לו נעשו נסים בהצלה מופלאה של כתב זה.

ושם מזכיר הגאון רבי חיים פלאג'י את המנהג ללבוש קיטל בליל הסדר ומביא בזה כמה טעמים, אחד מהם כיון שכל יהודי דומה בלילה הזה לכהן גדול ביום הכיפורים שהיה לובש ארבעה בגדי לבן.

עכ"פ השפתי חכמים נותן טעם ללבישת הקיטל בליל הסדר, וזאת על פי דברי הרדב"ז (שו"ת, ח"ג, סימן אלף ס"ט, תרמ"ד): "שאלת ממני ידך נפשי, על זמן התחייה, לפי שקיבלת מאבותיך שהוא סמוך לאלף השביעי עם הכנסת שבת העולם שכולו מנוחה. וקשיא לך, אם כן, הצדיקים וחסידיו עליון אשר מתו על קדושת שמו בגלות לא יראו בטובתן של ישראל ולא ישמחו בשמחתן. תשובה: כל ימי הייתי מצטער על דבר זה, עד שראיתי דברי הריטב"א ז"ל (בר"ה ר"ט): בשם רבותיו, דאיכא תרי תחיות. אחת פרטית, לצדיקים שמתו בגלות, והיא סמוכה לביאת המשיח. ויזכו לכל ימות המשיח בגוף ובנפש, ויראו בטובתן של ישראל ובבניין הבית, וישמחו שמחות חלף עבודתם וכו'. ואחת כללית, והיא סמוכה להכנסת שבת כאשר קיבלת, והוא נקרא עולם התחייה, ועליה נאמר, ורבים מישני אדמת עפר יקיצו".

ממילא בליל הסדר עת הגאולה וביאת המשיח, יקומו האבות מקבריהם עם תכריכיהם, היינו בגדי לבן, וכדי שכל המשפחה תתלבש באותם הבגדים לכבוד פסח, אנו גם לובשים בגדי לבן.

נסיים בדברי קדשו של התפארת שלמה בענין מעלת שנה זו בה חל פסח בשבת וזה לשון קדשו: "ובפרט בשנה הזאת אשר השבת השני' יה' יום א' דפסח. וזהו שאמרו בגמרא (שבת ק"ח): אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלים רמז לב' שבתות הנ"ל. וזהו שאמרו גם כן (פסחים ו'): רשב"ג אומר, שואלין ודורשין בהלכות פסח ב' שבתות קודם לפסח. רמז לשבת שלפני הפסח ושבת של חג הפסח שיהיה חסד העליון גובר לקרב גאולתנו ופדות נפשנו. והעיקר הוא הכנה שיהיה כל אחד ואחד זוכה לזה לעוצם הקדושה שמתעורר באותו הלילה באמירת ההגדה".

סגולות החג:

א. ערב פסח - סיום מסכת:

כיון שעת סיום מסכת הוא עת רצון יבקש ברכה מהמסיים בכל ענייניו, ובעז"ה יתקיים.

בספר פניני הגר"ז (עמ' ל"ח) מובא מפי הגאון רבי משה מרדכי הלוי שלוזינגר: שמעתי מכבוד דודי הגה"צ בעל התורת זאב זצ"ל, שהנה מקובל שסיום מסכת הוא זמן רצון להיושע ולהיפקד בפקודת ישועה ורחמים, ויש כמה סיפורים על זה מכמה גדולים שפעלו ישועות בתפילותיהם וברכותיהם בזמנים של סיומי מסכתות, כמו מהגאון הצדיק רבי מדרכי צוק"ל מאושמינא. והנה היה זוג אחד בירושלים שכבר עברו שנים רבות מנישואיהם ועדיין לא נפקדו, והציע דודי זצ"ל הנ"ל לבעל שישלח את אשתו לקבל ברכה מכבוד רבנו הגר"ז זצוק"ל, באותו ערב שסיים רבינו לימוד מסכת זבחים בהשיעור שבביתו, ואחר שסיים רבינו את הלימוד והלכו הלומדים, נכנסה בתו תליט"א של רבנו צוק"ל, ואמרה לרב, שבאה לכאן האשה הנ"ל ומבקשת ברכה להיפקד בזרע של קיימא, ואמר רבינו ה' יעזור לה, והיה זה בחודש חשוון, ובערב ראש השנה נולד לה בן ראשון לאריכות ימים ושנים. ע"כ.

ב. ערב פסח שעה שישיית:

כתב בספה"ק בת עין (פרשת מצורע דרוש לשבת הגדול): ואפשר לומר שזה ענין ערב פסח בשעה שישיית, שאז מתחיל זמן הביעור שבע המידות הרעות, וזמן ביעור לכל הוא, וכשאדם חוזר בתשובה שלמה לפניו יתברך ומבער ומבטל בלבו כל מעשיו הרעים, אז הוא עת רצון לפני הבורא ב"ה יותר מכל השנה, והבא ליטהר מסייעין אותו.

ג. הגבהת הקערה:

כתב בספר בלילה שירה עמי (עמ' כ"ו): בשו"ע או"ח סימן תע"ג סעיף ו', כתב: ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר הא לחמא עניא עד מה שנתנה. ואז יצוה להסירם מעל השולחן ולהינחם בסוף השולחן, כאילו כבר אכלו כדי שיראו התינוקות וישאלו. פעם אחת אכל המגיד הקדוש מקוזניץ צוק"ל מקערת כסף, וראה שהעומדים סביבו חשבוהו לעשיר על שאוכל מקערת כסף, פתח ואמר, כמה צער סבלתי מאשה עקרה שהפצירה בי להיפקד בזרע של קיימא, וציותי אותה ליתן לי הקערה הזאת, והכוונה שע"י הקערה הפך המגיד הקדוש אתוון עקר"ה לצירוף קער"ה, ובכן נפקדה אותה אשה. ובכן סגולת קערה בליל פסח הוא ליפקד בזרע של קיימא, וזהו מתק לשון המחבר, "ויגביה הקערה שיש בה המצות וכו' כדי שיראו התינוקות וישאלו", כלומר על ידי הקערה יש לזכות להיפקד בזרע של קיימא, שיהיו תינוקות שישאלו. עכ"ל.

ד. והגדת לבנך:

כתב האור החיים הקדוש (פרשת בא י"ג, ח"ו): עוד ירצה באומרו לאמר, להיות שאמר והגדת לבנך, תינח אם יש לו בן, אם אין לו בן יהיה פטור, תלמוד לומר לאמר, שעל כל פנים צריך להגיד אפילו בינו לבין עצמו, ואם תאמר כיון שעכ"פ הוא צריך להגיד אפילו בינו לבין עצמו אם כן למה אמר לבנך, ואולי שבאמצעות היתור אני מבין כן, ולא בלא יתור ואפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך, שאם יגיד הגדה האמורה בענין זכחו ה' שיגיד לבנו, וכדי שלא תטעה לומר דוקא, לזה אמר לאמר. עכ"ל.